

Baalsrud-historien

«Fra ensom flukt til felles redningsaksjon»

Bakteppet - Fluktruten - Hjelperne - Ofrene

Lars Erik Kristiansen

Styremedlem i Jan Baalsrud Minnefond / Nordre Follo Intops-Forening

på

Medlemsmøte i Kolbotn Rotaryklubb – 3.mars 2021

Kilder til denne presentasjonen

- Samtaler med forfatter Tore Haug – ‘Den 12. mann’
- Samtaler med Egil Bakke fra Kolbotn
- Boken ‘Den 12.mann’
- Filmen ‘Den 12.mann’
- NRK-reportasjen ‘I Jan Baalsruds fotspor’
- Filmen ‘9 liv’
- Boken ‘9 liv’
- Tur til Hotel Savoy, Manndalen og Furufalten i Troms – samtaler med etterkommere
- Diverse artikler og nettsider

Hvordan er Baalsrud-historien blitt allemannseie?

- Boken '9 liv' ble publisert i 1955 og forfatter var [David Howarth](#).
- Filmen '9 liv' hadde premiere i 1957 og ble Oscar-nominert samme år.
- NRK-reportasjen 'Det tidende livet – myten om Jan Baalsrud' fra 1987.
- «Stiftelsen Jan Baalsrud 'Mange våget livet og hjalp ham til friheten'» ble etablert i 1989 for å holde historien om flukten/redningsaksjonen i de 4 kommunene i live.
- Stiftelsen etablerte Baalsrud-marsjen, minnelund i Tromsø, sti/broer frem til Baalsrud-hulen i Manndalen, minnested i Toftefjord, satt opp ny Hotel Savoy og museum på Furufalten i perioden på tidlig 90-tall.
- Boken 'Den 12.mann - Jan Baalsrud og de som hjalp ham' av Tore Haug ble publisert i 2001 etter 6 års research/30 turer til de 5 kommunene som var involvert.
- Zwart Arbeid kjøpte filmrettighetene i 2004.
- Det nye utearealet i Kolbotn sentrum ble gitt navnet 'Jan Baalsruds Plass' i 2008.
- NRK-serien '[I Jan Baalsruds fotspor](#)' med norske spesialsoldater fra 2013/vist i 2014.
- Filmen '[Den 12.mann](#)' med premiere i desember 2017 – distribuert til 120+ land.
- Byste av Jan Baalsrud avduket på Jan Baalsruds plass på Kolbotn i november 2020

Anerkjennelse for nyere eksponering av historien

- **Stiftelsen 'Jan Baalsrud..'** har med sine prosjekter (Baalsrud-marsjen, Baalsrud-hulen, Gentlemansteinen, Hotel Savoy, minnesteder i Tromsø/Toftefjord og museum på Furufleten) på **90-tallet** har sørget for at det finnes lokasjoner å besøke og informasjon om de lokale historiene. Stiftelsen drives av 5 kommuner og Baalsrud-familien.
- Den dokumentariske boken 'Den 12.mann' av **Tore Haug** fra **2001** – med 6 års research/30 turer til de 5 kommunene - har sørget for å berge den faktiske historien om flukten/rednings-aksjonen. Uten denne boken hadde det neppe blitt en ny storfilm med et riktigere bilde av innsatsen fra lokal-befolkningen og presentasjon for yngre generasjoner/større publikum.
- **NRK's** reportasjeserie '**I Jan Baalsruds fotspor**' fra **2013** med 2 spesial-soldater som kombinerte flere tidligere kilder for å ettergå historien og dens troverdighet.
- **Zwart Arbeid** (Harald og Veslemøy) som regisserte-/produserte en gripende film i **2016** med **Thomas Gullestad** i spissen for en dyktig skuespillerstab - godt støttet av en fantastisk natur og bikkjekaldt nordnorsk vintervær.

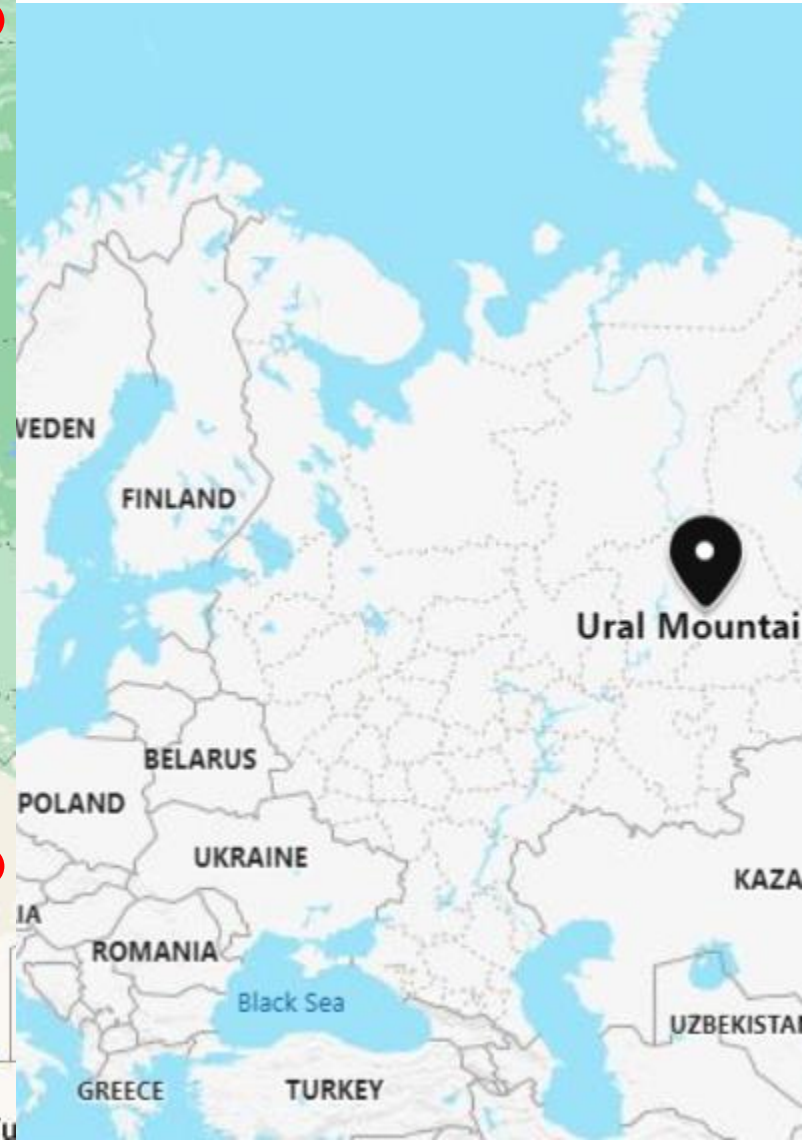
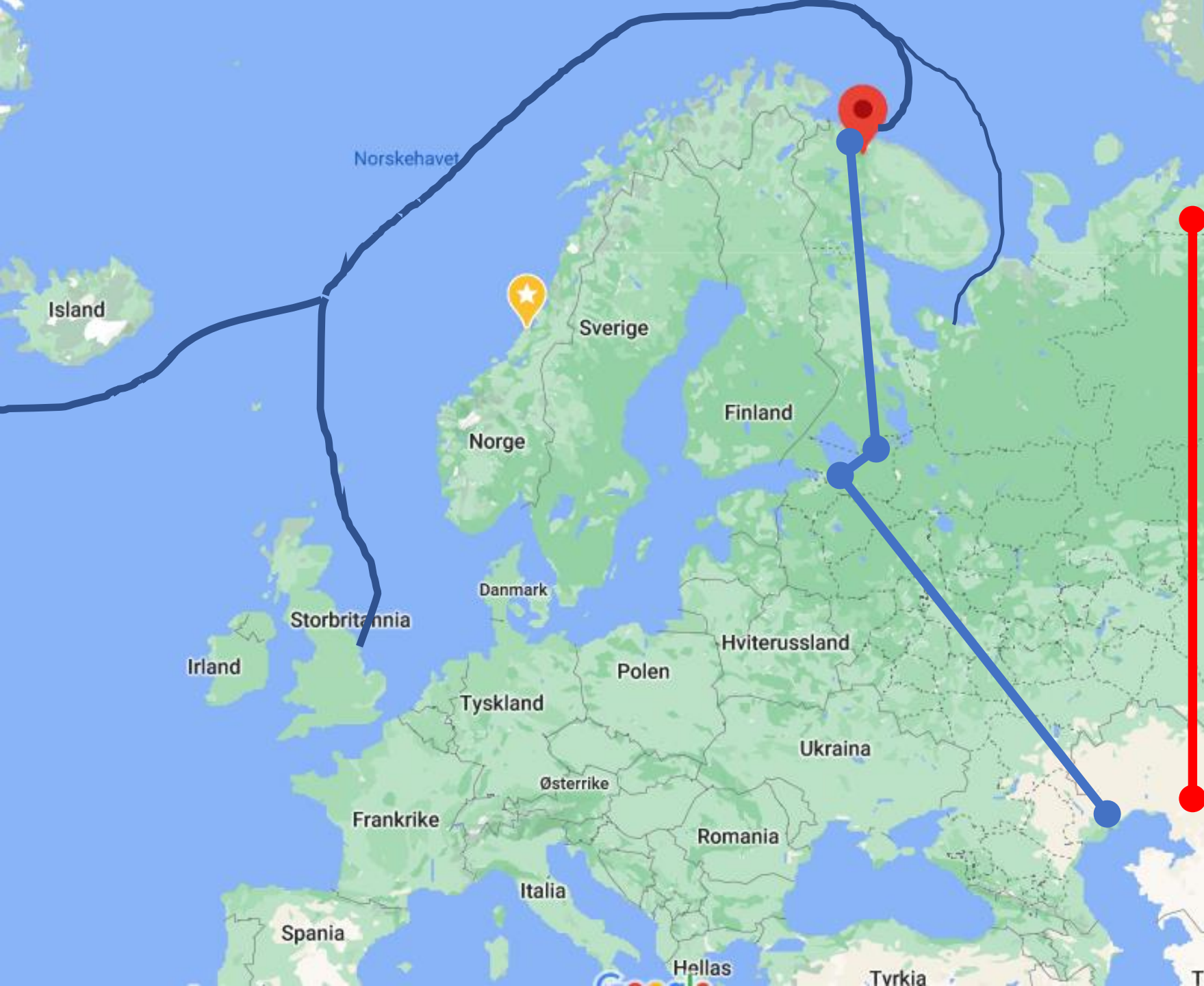
Baalsrud – før operasjon Martin Red

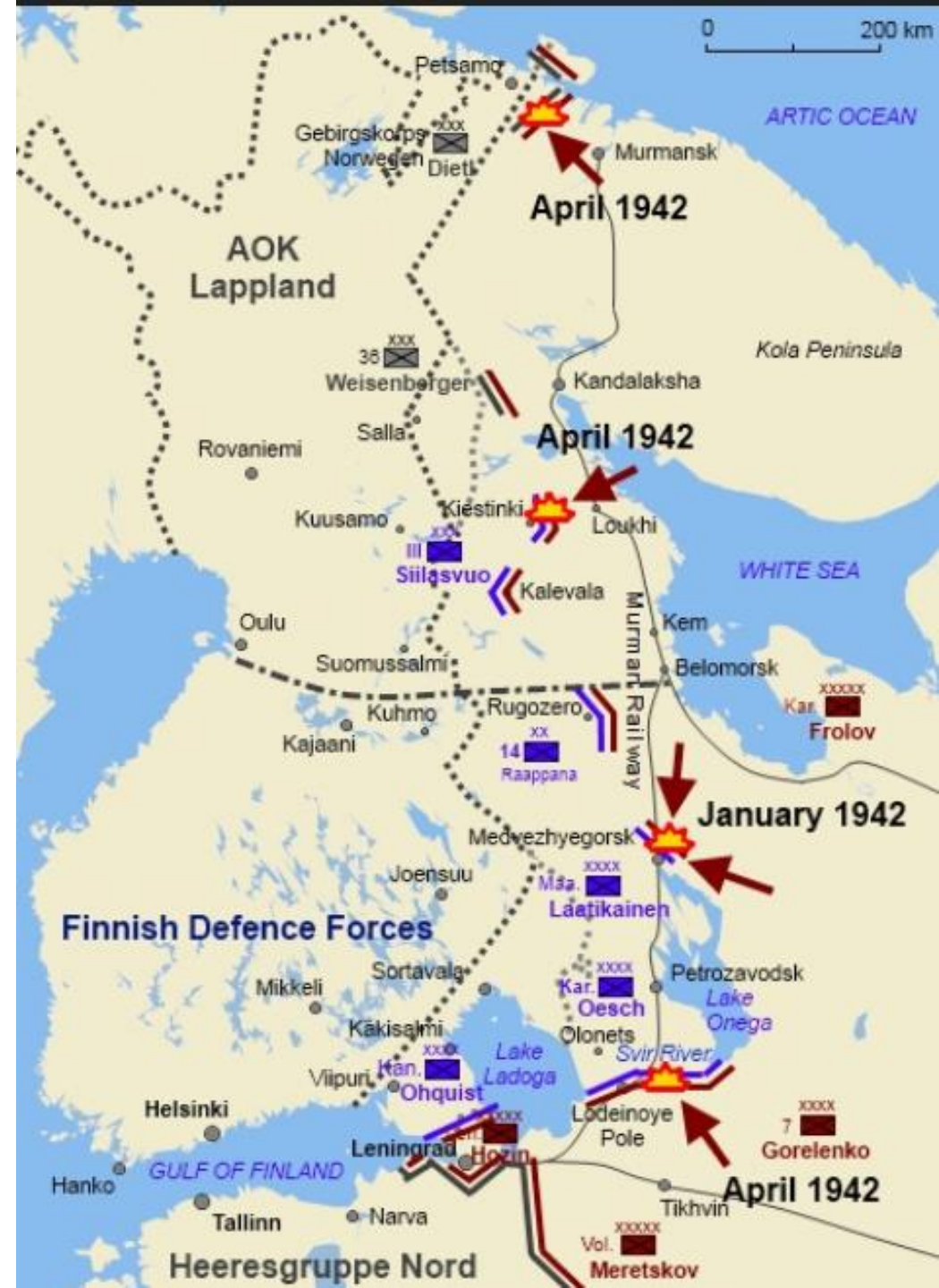
- Født i Oslo i 1917 og familien flyttet til Kolbotn i 1934 for å bo hos bestefar.
- Utdannet til kartograf i 1938/svennebrev som instrumentmaker/landmåling.
- Militærtjeneste i 1937 / Retur fra gjennomført befalskurs 7. april 1940.
- Deltok i kampene i Østfold i april 1940 og flyktet deretter til Sverige.
- Vervet som engelsk spion med flere oppdrag i Norge.
- Arrestert/dømt og frigitt med trussel om utvisning til Norge.
- Den lange turen til Skottland fra Stockholm gjennom 4 kontinenter.
- Innrullert i Kompani Linge / Norwegian Independent Company 1.

Fluktruten

Bakteppe, kart og datoer

78 konvoier fra august 1941 til mai 1945 – de fleste til Murmansk og noen til Kvitesjøen

◆ Encircled Soviet forces

Finnish offensives

- Ladoga Karelia
- - - Karelian Isthmus
- · · East Karelia

FINLAND

VI Army Corps

VII Army Corps

II Army Corps

IV Army Corps

Lake Ladoga

Lake Onega

River Svir

SOVIET UNION

Leningrad

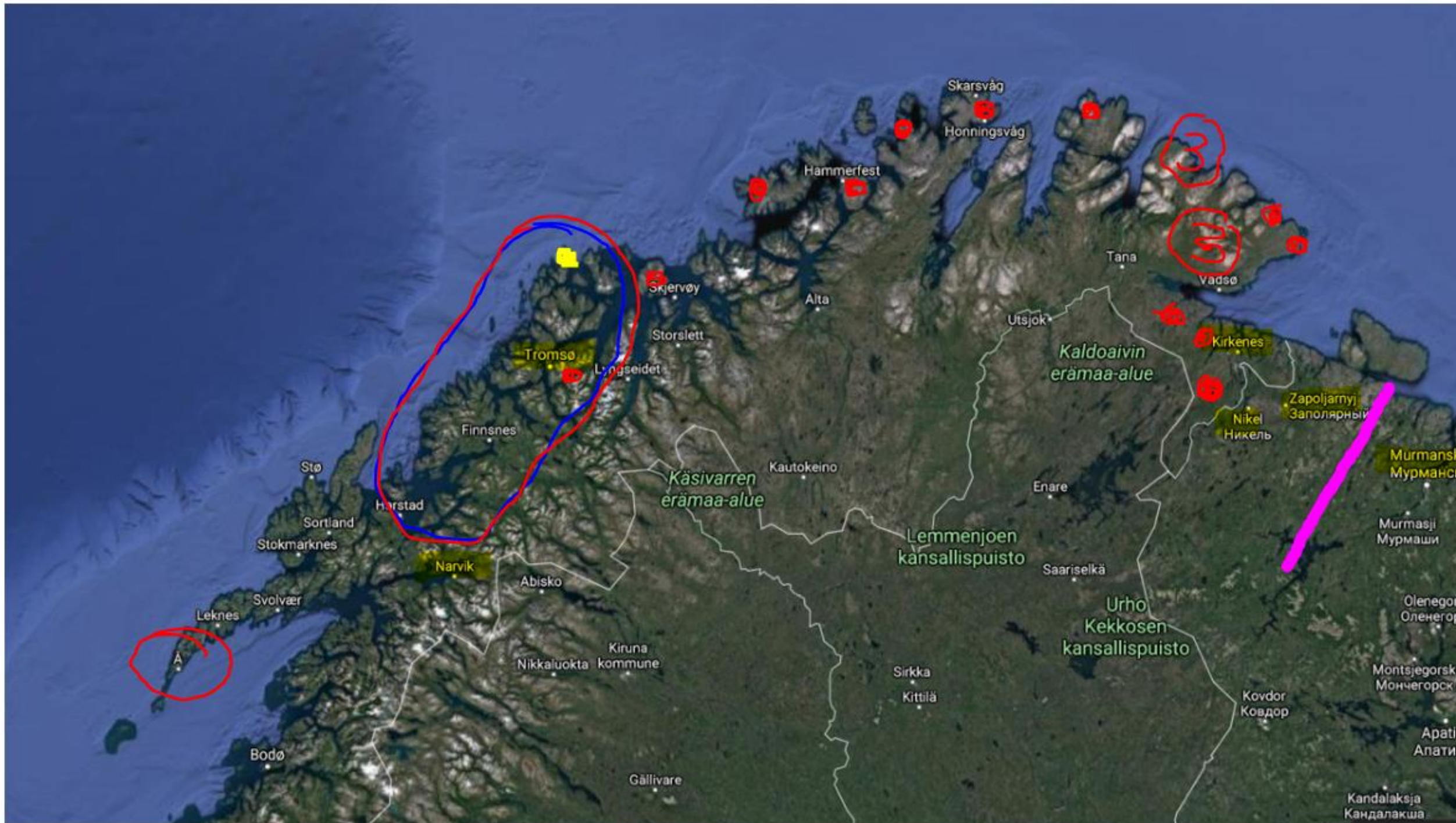

Krigens bakteppe i 1942-1943

- Tyskerne sliter med den brede/lange Østfronten mot russerne og er under press.
- Litza-fronten i nord mellom Kirkenes og Murmansk er fastlåst.
- Hyppig gjensidig bombing av Murmansk og Kirkenes/Øst-Finnmark.
- Russerne får inn viktig krigsmateriell via konvoier til Murmansk/Arkhangelsk. Konvoiene blir angrepet når de blir observert av tyske fly langt utenfor kysten.
- Tyskerne er avhengig av skipstrafikk for å frakte krigsmateriell/tropper nordover og råvarer/metall sørover fra Kiruna og Nikel til sin krigsindustri i Tyskland.
- Store troppestyrker (105'-120' soldater) bindes opp i Nord-Norge til oktober 1944
- Tyskerne frykter sabotasje/angrep på sine marine-ressurser (Tirpitz).
- Økende antall raid/sabotasje-aksjoner og observasjonsvirksomhet blir gjennomført av både nordmenn i russisk tjeneste og nordmenn i britisk tjeneste.

Operasjon Martin Red

- Engelske SOE/Norsk Linge-operasjon med meget (for) høy risiko
- Ikke et raid (Hit and run) men en langvarig operasjon med flere mulige mål
- Mål: Sjøflyhavna i Tromsø, flyplassen i Bardufoss samt bistand til lokale motstandsgrupper
- Erik Reichelt hadde vært i Tromsø høsten 1942 for å etablere sikre kontakter fra Bjarkøy i sør og oppover kysten i Troms
- Gruppen brakte med seg 8 tonn med dynamitt og nødvendig utstyr. De var avhengig av å finne et egnet sted for lossing/oppbevaring på land.
- Brattholm var utstyrt for å forsvare seg (maskingevær i fisketønner)
- 12 menn - Mannskap (7 personer) og Linge-gruppe (5 personer). Båten skulle returnere til Shetland - etter at utstyret/dynamitten var losset/gjemt - for å hente flere soldater/mere utstyr
- Dette ble siste operasjon med denne type 'modus operandi' grunnet for høy risiko. I februar 1943 var tilsvarende operasjon Seagull endt tragisk med at 34 personer omkom etter at ubåten 'Uredd' gikk på mine i Gildeskål sør for Bodø. Den skulle sette i land en operasjonsgruppe fra Linge/SIS.

Mytene og spørsmålene som blir luftet..

- Var flukten virkelig så dramatisk som beskrevet?
- Skjøt han 2 tyskere under sin flukt i Toftefjord?
- Visste tyskerne egentlig at det var en overlevende fra Toftefjorden?
- Svømte han eller ble han rodd mellom øyene?
- Jaktet tyskerne på den 12 mannen?
- Kjørte han igjennom en flokk med tyskere i Lyngseidet?
- Ble han tatt av et snøskred i Lyngen-dalen?
- Ble de beskyttet av tyske grensesoldater ved Kilpisjarvi/finske grensen?
- Var det en flukt eller en redningsaksjon?
- Hvorfor ble boken '9 liv' ikke fullt ut akseptert som dokumentarisk?
- Hvorfor var tå-skaden også til hans fordel i første del av flukten?

Skjebnedagen – 30. mars 1943

- Tyskerne oppdager Brattholm etter at de er varslet om mulige sabotører.
- Mannskapet ror i land under beskytning mens Linge-gruppen forbereder sprengning og tenner på papirer. En dokumentmappe plukkes opp av tyskerne etter eksplosjonen og inneholder kart/operasjonsplaner.
- Lingegruppen prøver å ro i land men robåten blir skutt i filler og de må svømme i land.
- Blindheim blir skutt i hodet, Eskeland prøver å komme seg unna men får skuddskader og blir tatt etter kort tid. Reichelt blir såret av granatsplinter. Baalsrud kommer seg unna men får et skudd i en stortå og mister støvelen.
- Familien Idrupsen er øyenvitner til hendelsen og bekrefter at tyskerne skyter etter flyktende person. Familien flykter til slektninger på naboøya men..
- For Baalsrud ble dette starten på en av de mest kjente 'Escape and Evade'-hendelser i krigshistorien men uten en særdeles oppofrende sivilbefolkning hadde dette endt som en tragedie også for ham.
- For de 10 som blir tatt til fange så er dette starten på slutten....

**Rask flukt i 6 dager med
innendørs overnatting/
Tørking av klær/klesbytte
30.03 – 04.04**

**Sluttkjørt etter
krevende 4 dager
utendørs
05.04 – 08.04**

**Redningsaksjon
over 54 dager
08.04 – 01.06**

Rask flukt i 6 dager

- 30.03 Toftefjord - Hersøya
- 31.03 Hersøy - Fagerfjord
- 01.04 Fagerfjord - Karanes
- 02.04 Karanes - Kopparelv
- 03.04 Kopparelv - Bjørnskar
- 04.04 Bjørnskar – Storsteinneset

30.03 – 31.03 - Fra Toftefjord til Hersøya

FLUKTEN 30.03 – 08.04

31.03 – 01.04 Fra Hersøya til Fagerfjord

FLUKTEN 30.03 – 08.04

01.04 – 02.04 Fra Fagerjord til Karanes

FLUKTEN 30.03 – 08.04

2. April 1943 – Operasjonens mest tragiske dag

- De 8 mennene som ikke er såret blir brakt til Gestapo's hovedkvarter den 30. mars. Over de neste dagene blir de grovt torturert for at de skal røpe kontakter og planer for operasjonen.
- Om morgenen blir de ført til skytterbanen i Tromsø og skutt på bestialske vis (mage/lyske-høyde).
- De 2 sårede (Eskeland og Reichelt) blir grovt torturert på sykehuset og dør etter hvert av skadene.
- Operasjon Martin Red ender med verst tenkelig utfall.
- Etter krigen så blir tyske offiserer beordret til å grave opp alle likene.
- De blir etter hvert returnert til deres hjemsteder. Baalsrud deltar i alle bisettelser.

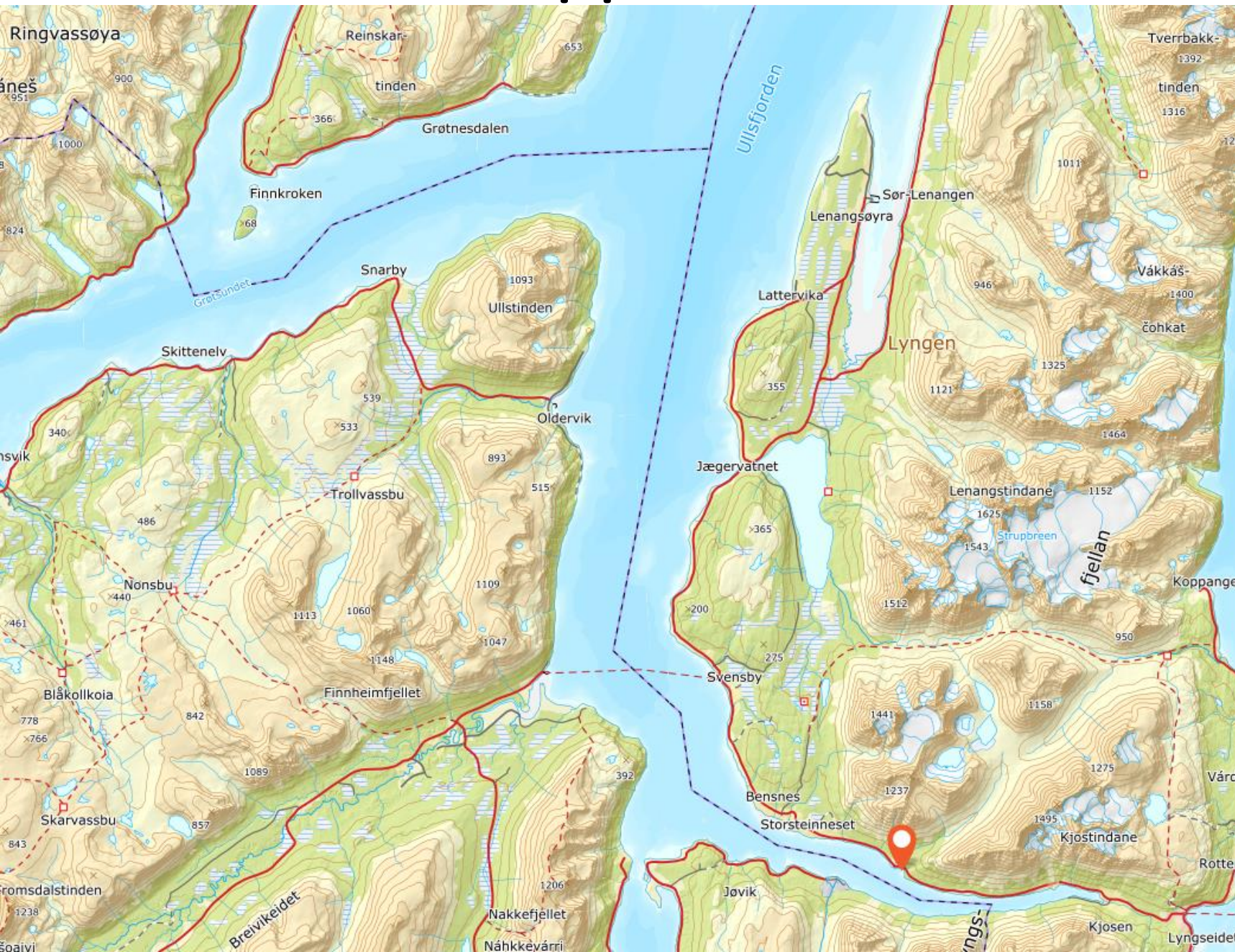

02-03.04
Fra Karanes –
til Kopparelv

03-04.04
Fra Kopparelv
Til Bjørnskar

04-05.04 Fra Kopparelv til Storsteinneset

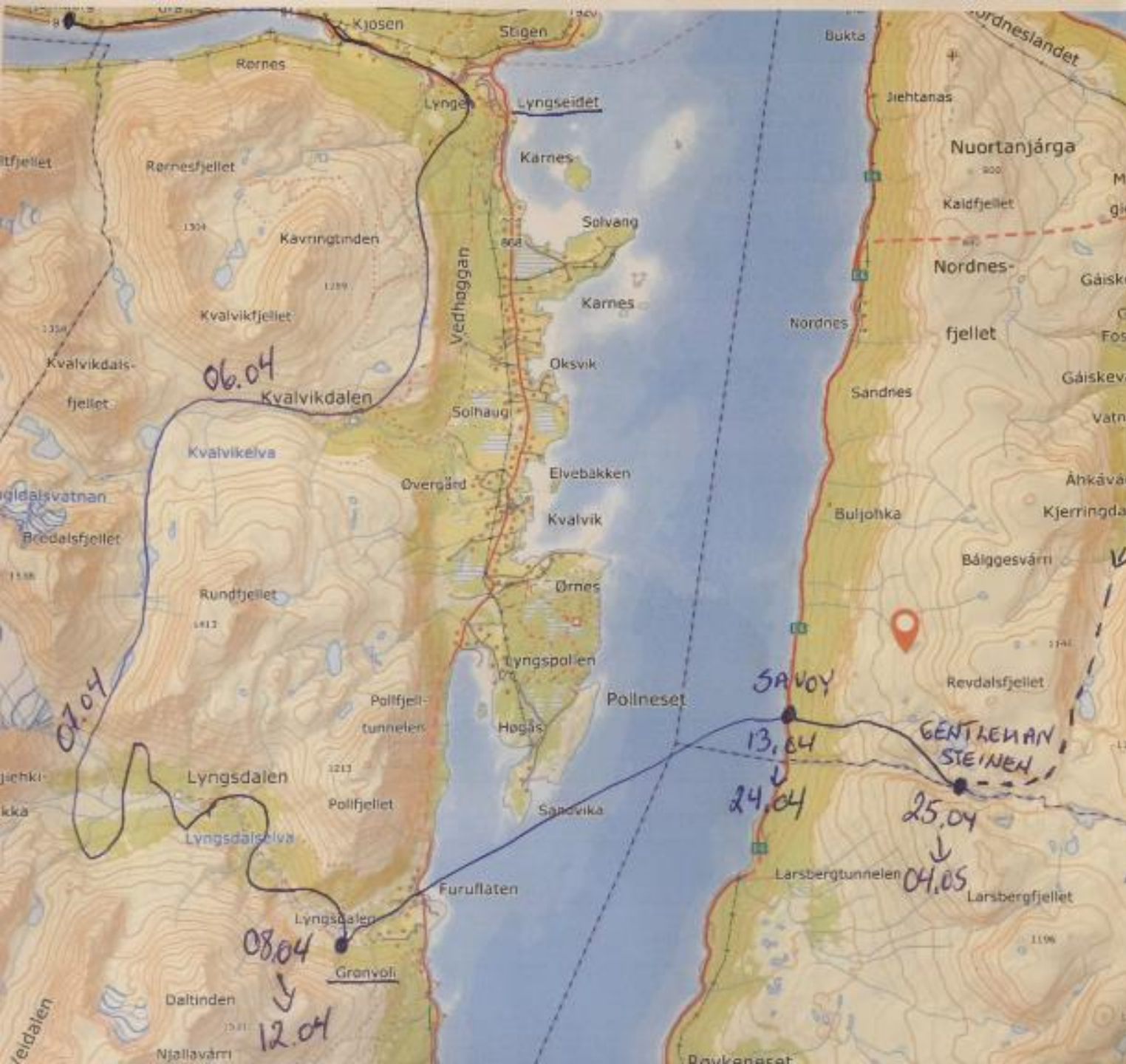
FLUKTEN 30.03 – 08.04

05.04 – 08.04 Fra Tytebærvika via Kjosen - Lyngseeidet - Kvalvikdalen - Lyngsdalen ned til gården Grønnvoll på Furuflaten.

En brutal tur med dårlig vær, tatt av snøskred, snøblindhet og sannsynligvis delirium frem til han faller inn døra hos Grønnvoll-familien på Furuflaten.

Flukten er blitt til en redningsaksjon.

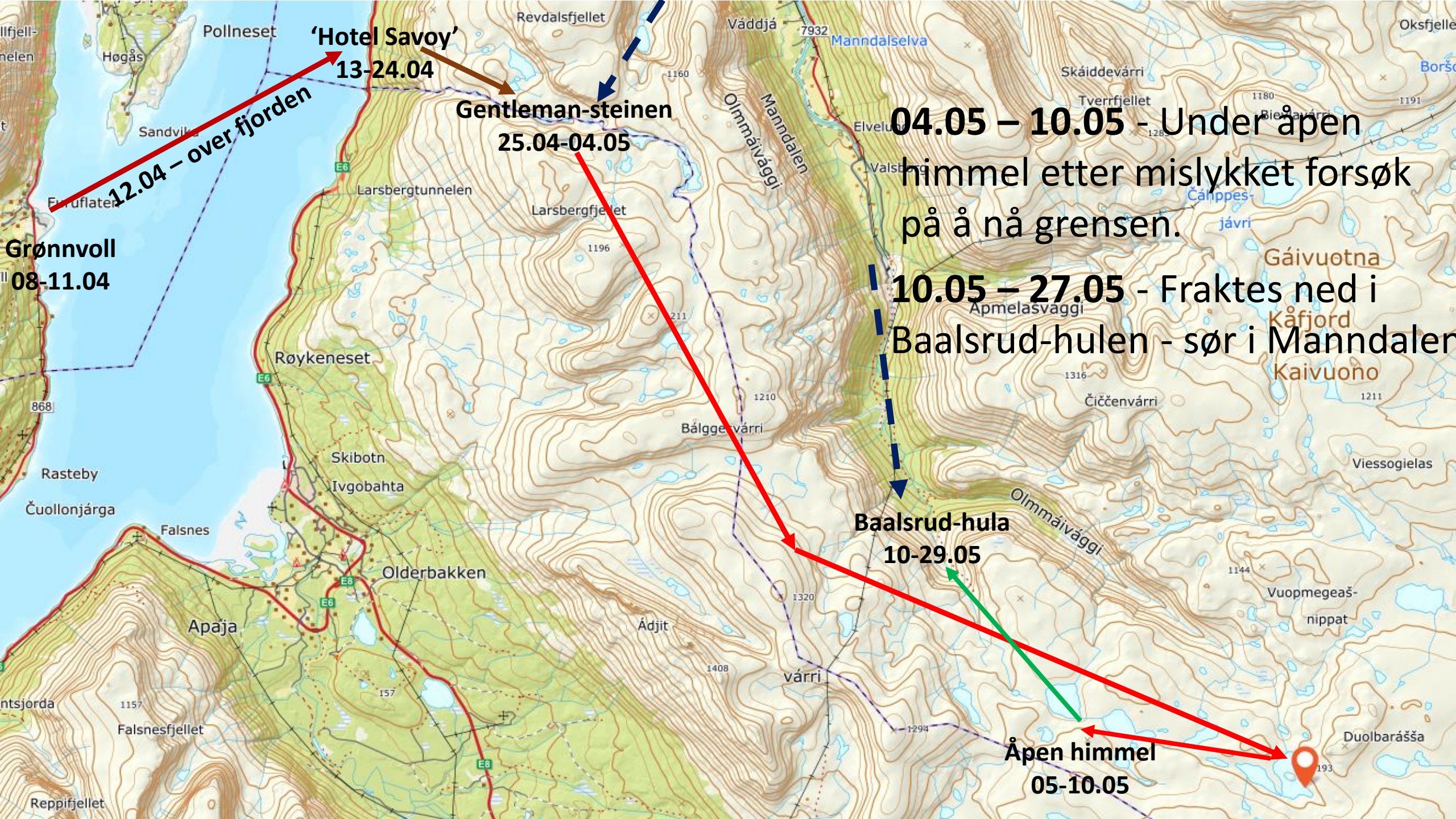
08-11.04 - Oppholdet på Furuflassen med mange tyskere i bygda

12.04 – Flytting av Jan over fjorden med stor risiko

13-23.04 - Tryggere men vonde dager på 'Hotel Savoy' i Revdal

24.04 – Strabiøs tur opp fjellsiden (640 høydemeter) med Baalsrud i pulk.

25.04-04.05 – Innpakket under Gentleman-steinen og venter på Manddalingene

Grønnvoll
08-11.04

12.04 – over fjorden

'Hotel Savoy'
13-24.04

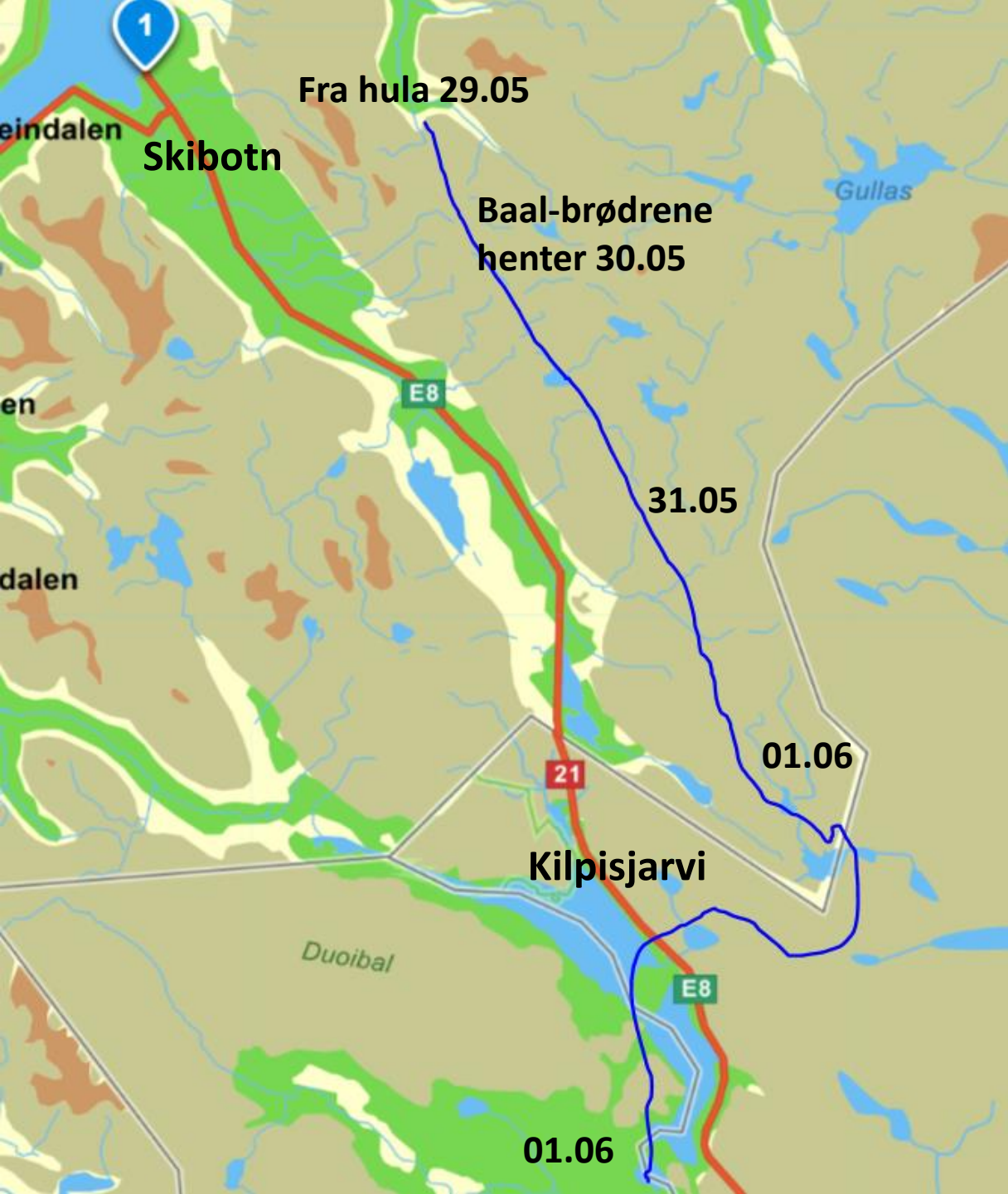
Gentleman-stainen
25.04-04.05

04.05 – 10.05 - Under åpen
himmel etter mislykket forsøk
på å nå grensen.

10.05 – 27.05 - Fraktes ned i
Baalsrud-hulen - sør i Mannadalen

Baalsrud-hula
10-29.05

Åpen himmel
05-10.05

29-30.05 – Manndalingene bringer Jan opp på fjellplatået.

30-31.05 - Baal-brødrene henter ham og bringer ham frem mot finskegrensen.

01.06 – Grensepassering først over den finske grensen og deretter over den svenske grensen ved Kilpisjarvi.

Overlates til venner av Baal-brødrene i Kummavuopia som frakter ham ned grense-elva til første åpne innsjø. Jan blir hentet med et sjøfly og flydd til Boden.

Juni – Sykehusopphold og rekonvalesens i Boden. Ca. 35 kg ved ankomst på sykehust – halvert sin vekt

Fluktruten i datoer og lokasjoner

- 30.03 – 04.04 - Rask flukt fra Toftefjord til Storsteinneset
- 05.04 – 08.04 - Den brutale turen fra Storsteinneset til Furufalten – sluttkjørt..
- 08.04 – 12.04 - Oppholdet på Furufalten og flytting over fjorden til Hotel Savoy
- 12.04 – 24.04 - Trygge men vonde dager på Hotel Savoy i Revdal
- 24.04 – 25.04 - Turen fra Hotel Savoy opp fjellveggen til Gentleman-steinen
- 25.04 – 04.05 - Innpakket under Gentleman-steinen
- 04.05 – 10.05 - Under åpen himmel etter mislykket forsøk på å nå grensen
- 10.05 – 29.05 - Fraktes ned i Baalsrud-hulen sør i Manndalen – lengre opphold
- 30.05 – 01.06 - Baal-brødrene bringer ham over grensen til Sverige via Finland
- 01.06 – - Jan blir fraktet nedover grenseelva til en åpen sjø hvor et sjøfly henter ham og frakter ham til Boden.
- Jan – Des - Sykehusopphold og rekonvalesens i Boden

Hjelperne

- Flukten under egen kontroll varte i 9-10 dager – frem til Furufلاتen
- 81 personer var involvert underveis og flere var eksponert for represalier hvis tyskerne hadde lyktes å avdekke situasjonen.
 - Samarbeid mellom Furufлатen, Olderdalen og Manddalen var allerede etablert
- Furufлатen
 - Grønnvoll-familien med Marius Grønnvoll som den sentrale personen i aksjonen
 - De 3 andre som bar ham opp på fjellet: Amandus Lillevoll, Olav Lanes, Alvin Larsen (og Marius Grønnvoll)
- Manddalen
 - Lærer Nordnes, Aslak Fossvoll, 'Nigo' Nilsen og Nils Brustrøm
 - Mange ble involvert og visste at det foregikk noe sør i Manddalen.
- Den siste strekningen med Baal-brødrene over grensene
 - Baal-brødrene tok ham med til svenske venner som brakte Jan ned grenseelva til første isfrie innsjø. Der kom et sjøfly ned og fraktet Jan til sykehuset i Boden.

Ofrene – Linge-gruppen

- [Per Blindheim](#) (26 år) fra Tromsø – født i Ålesund. Utdannet som baker. Traff Jan Baalsrud på på den lange reisen til England. Ble skutt på stranda i Toftefjord den 30.mars.
- [Sigurd Eskeland](#) (41 år) bodde i Argentina ved krigsutbruddet – født i Gjerstad. Han prøvde å komme seg unna men ble tatt av tyskerne etter kort tid. Han hadde da fått flere skuddskader i låret og ble brakt til sykehus i Tromsø. Ble grovt torturert og døde på sykehuset noen dager senere.
- [Erik Reichelt](#) (26 år) fra Tønsberg – født i Kragerø. Gift og 1 barn. Hadde rekognosert for mulige vennlige kontakter i Troms på senhøsten 1942 i forkant av operasjonen. Han møtte Knutsen hjemme hos Moursund. Erik ble såret av granatsplinter under flukten fra Brattholm og ble brakt til sykehus i Tromsø. Ble grovt torturert og døde på sykehuset noen dager senere.
- [Gabriel Salvesen](#) (24 år) fra Farsund – Styrmann/telegrafist. Ble tatt til fange sammen med mannskapet på Brattholm og fengslet/grovt torturert. Han ble henrettet på skytebanen i Troms 2.april 1943 samtidig med mannskapet på 7 personer.

Ofrene – Mannskapet på Brattholm

- [Sverre Kverhellen](#) (37 år) fra Solund. Kaptein/styrmannskole. Gift og 5 barn. Dro til England 8.april 1942 med egen fiskeskøyte.
- [Magnus Kvalvik](#) (29 år) fra Solund. Dekksgutt i marinen under krigen.
- [Sjur Trovåg](#) (36 år) fra Solund. Kjempet i kampene i april/mai 1940 og reiste til England våren 1942.
- [Bjørn Bolstad](#) (21 år) fra Askim. Montørlærling. Reiste til sjøs i august 1942 og hoppet av i Sverige hvor han tok radio-kurs. Reiste noe senere til England.
- [Harald Ratvik](#) (26 år) fra Borgund. Kjempet i kampene i april 1940, deretter illegalt arbeid med å bistå flyktninger. Måtte flykte selv i februar 1942.
- [Alfred Vik](#) (23 år) fra Kvam. Bistod flyktninger med å komme til England og måtte selv flykte samme vei i august 1942.
- [Frithjof Haugland](#) (26 år) fra Sætervika. Sjømann fra han var 17 år. Deltok i Finnlandskrigen 1939-1940. Reiste til England helt i slutten av 1941. Deltok i flere tokt i Norge med skuta 'Feiøy' før deltakelse i operasjon Martin Red.

Ofrene – i Troms

- [Thor Lohman Knutsen](#) (43 år) fra Tromsø. Kjempet i 1940. Gift og 2 barn. Med i hemmelig etterretningsorganisasjon og ble arrestert 1.april. Sendt via Grini til leiren Natzweiler hvor han døde 4. juni 1944.
- [Kaare Moursund](#) (49 år) fra Tromsø. Sjøkaptein, ledet all sjøtransport over Tromsø under krigen 1940, organiserte senere motstandsbevegelsen i distriktet og arbeidet i etterretningsvesenet. Ble arrestert 1. april, sendt til Grini og videre 30. september til Sachsenhausen. Døde 4. desember 1944 i leiren Mauthausen.
- Halvbrødrene [Jenberg Kristiansen](#) (42 år) og [Cedolf Andreassen](#) fra Grøtøy. De hadde sagt ja til å losse av dynamitten/utstyret fra Brattholm på skjulesteder på Grøtøya. De ble arrestert 1.april og ble dømt til 3 års tukthus. Jenberg døde i leiren Belsen 2.mars 1945 og Cedolf døde i leiren Schwartzwald 2. mars 1944.

Mannen – Etter operasjon Martin Red

- 1944: Blir flydd tilbake til Skottland og settes i arbeid som instruktør.
- 1945: Etter krigsslutt til Bergen for å håndtere arresterte tyskere frem til oktober.
- Flytter hjem til Kolbotn og fortsetter i familiebedriften i Oslo.
- De viktigste medaljer han fikk var St. Olavsmedaljen med ekegren og The Most Excellent Member of the British Empire
- Verv
 - Lingeklubben – Leder 1947-1952
 - Krigsinvalidforbundet – Leder 1957-1964
 - World Federation of War Veterans – leder i 6 år
 - Leder sammenslåing av lokale idrettsforeninger til Kolbotn Idrettslag
- Familie
 - Gift med Evie Miller i 1951 og fikk datteren Liv. Evie døde da Liv var 5 år gammel.
 - Deretter gift med Teresa Balmesita/til Tenerife i 1962 for å drive med epledyrking/svineavl.
- Blir alvorlig syk i 1987 og flytter hjem/inn på Bæreia hvor han dør 30.12.1988.

Ettertanke

Læring av historien og
refleksjon om fremtiden

Baalsrud – Ettermæle og historisk verdi

Dette er en fantastisk og nesten usannsynlig historie om mot/styrke/offervilje/medmenneskelighet under ekstreme forhold!

- Det moralske kompasset hos hjelperne langs hele turen står som en bauta/obelisk i norsk krigshistorie!
 - Ser vi det samme kompasset i dette personellet - First responders/Redningsorganisasjoner/Nødhjelpsorganisasjoner/Forsvarets internasjonale operasjoner?
- Baalsruds vilje og gjennomføringskraft – før/under/etter - krigen
 - Fysisk trening, utholdenhet og ekstrem fysiologi/fysikk.
 - Mental trening, kapasitet og innstilling ('15 sekunder i gangen')
 - Overlevelsessevne under ekstreme forhold i flere dimensjoner

Angripe, fryse eller flykte – De færreste av oss har blitt testet og vet hvordan vi vil agere i krevende situasjoner med høy risiko.

Hva ville du ha gjort?

Potensialet i Baalsrud-historien

- Ildsjelene blir eldre og yngre etterkommere har kanskje ikke samme interesse
- Kommunene/det offentlige ser ikke på lokal krigsinnsats som et kulturminne.
- Aner vi - 76 år etter krigsslutt - litt krigshistorietrøtthet og redusert vilje til å huske/lære/reflektere?
- Tidsvitnene har falt fra og selv deres nærmeste etterkommere er i ferd med å bli for gamle til å bære arven/historiene videre.
- Fysiske minnesteder og severdigheter er tilgjengelig men ikke en nettbasert tjeneste med historier, bilder, dokumenter, personer, fluktrute, etc mangler.

Hvem er de nærmeste til å bære slik lokal krigshistorie videre fremover?

Har vi nytte av disse erfaringene/læringspunktene i et fredfullt demokrati?

Hvem skal forvalte videre Baalsrud-historien og de historiske læringspunktene?

Takk for deres
oppmerksomhet

Spørsmål?